

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajovsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 23. julija 1856.

Volčji ali vijolni bob, — čmu je in kako naj se seje.

Čedalje več se sliši od volčjega ali vijolnega boba (*Lupinus albus*, Lupine oder Feigbohne, zato ker na Laškem s praženim volčjim bobom smokvam ali figam gnojé). Skušnje veljavnih mož pričajo, da vrednost volčjega boba se bo pa takrat še le prav spoznala, kadar bo treba, tudi pusto in nerodovitno pešeno zemljo v rodovitno predelovati. Tudi ta čas bo prišel; saj gré na svetu vse poredoma naprej in sila je naj bolja učnica. Izperva so se ljudje lotili le naj bolje zemlje in jo začeli obdelovati. Pozneje je prišla tudi slabeja na versto, in sedaj devajo gospodarji že tudi močirni svet na suho in ga obdelujejo, da mu jemljejo mokroto po drenaži. Lahki pesek in čisto nerodovitna pešena zemlja se pa sedaj še zanemarija — al tudi ta bo prišla na versto. Za to pa ni boljšega kakor je volčji bob, ker on ima to lastnost in skrivnost v sebi, da nerodovitno lahko pešenko premeni v rodoviten svet, in zakaj? Zato ker brez gnoja raste na nerodovitnem svetu in jo tako zboljšuje, da je potem pripravna tudi za kak drug sadež, posebno za rež.

Naj zvedó naši gospodarji, kaj W. Kette od tega boba po naj novejših skušnjah pripoveduje; morebiti da vstrememo kateremu, ki ima kakošno pusto zemljiše brez prida. Kette piše od volčjega boba to-le:

Volčjega boba je več sort; naj bolj se seje rumeni, višnjev (vijolni) in beli. Gospodarju je na dvé strani koristen; je namreč dober gnoj na pešeni zemlji in pa za klajo, in sicer za frišno klajo ali suho za ovcé, zernje (bob sam) pa za goveda in konje. Ker pa so v tem imenovane tri sorte nekoliko različne, naj povémo od vsake posebej, kar so skučnje učile.

1. Volčji bob rumeni.

Rumeni volčji bob je med vsemi naj bolji. Od leta 1840 ga kmetje po vsem Altmarku tako obilno pridelujejo, da jim je tam poglavitna klaja. Naj slabejše pešene zemljiša obsevajo ž njim, in ker je bilo popred vse golo in pusto, raste zdaj žito in drugo. Izperva so sejali volčji bob in ga podoravali za gnoj; pozneje so se prepričali, da je tudi dobra klaja, in od tega časa je pridobil volčji bob tako hvalo, da ga imajo za čudodelnika na vsaki nerodovitni pušti zemlji.

Rumenemu ali žoltenemu volčjemu bobu ni treba nič gnojiti; če se mu pognoji, se celó preveč razraste; globoko pa je treba njivo izorati; če je pešena zemlja še tako lahka, se plača dvakrat jo preorati in pa globoko*). Kdor seje ta bob zavoljo semena, naj ga seje zgodaj in že konec mesca sušca (marca) ali pa izzačetka malega travna (aprila), zakaj izperva potrebuje dosti mokrote. Kdor ga pa seje za podorati, naj ga seje o Kresu, in sicer na oral zemlje 4 do 5 vagánov; če pa želi semena pridelati, je dosti polovica une posetve. Če hoče gospodar

zeleni volčji bob podorati in namest gnoja ž njim reži pognojiti, naj ga podorje kadar naj lepše cvetè, in da se bolje podorje, naj se poprej povalja. — Kosí se ta bob, ko je odcvetel. Pokošen naj leži kakoršen je 8 ali 14 dni na njivi, potem se z gnojnimi vilami na majhne kopice po 3 čevlje visoko spravi in tako naj spet 8 do 14 dni leži brez premetovanja; potem se domú spravi. (Kako pa je naj bolje to klajo domú spravljati, da ne gnjije, še ni popolnoma dognano).

Pridelk večji ali manji se ravná po zemlji in vremenu. V premerzlih krajih ne dozori seme. Suha bobovnica (*Lupinenheu*) je tečna klaja, ktera se živini naj bolje prileže, če se ji ne poklada v eno mer, ampak enkrat bobovnica, drugikrat merva. Posebno za ovcé je dobra, pravijo, da imajo po nji več volné; le takrat naj se jim ne poklada kadar imajo mlade. Bob sam se zdrobljen (šrotan) poklada govedom in konjem.

S podoranim zelenim bobom se gnoji reži kaj dobro; pa tudi po požetem semenskem bobu se bolj obnaša kakor po prahi.

Seje se pa po ti versti: volčji bob, po tem pa rež, potem spet volčji bob in za njim spet rež; kdor pa poreži noče spet tega boba sejati, mora enmalo pognojiti.

2. Volčji bob višnjev.

To sorto so nekđaj zlo sejali, potem jo je pa rumeni spodrnil, sedaj so se ga spet bolj poprijeli. Ker daje bolj terdo, leséno bobovnico, ni za klajo tako dobra kakor rumena, al to lastnost ima ta sorta, da raste celó v taki pešenki, v kateri se rumena posuši. Bob je za zobjanje konjem in govedom dobro tečen.

3. Volčji bob beli.

Belo sorto na severnem Nemškem le podoravajo zimni reži, — za drugo rabo, to je, za klajo ni.

Štacuna „Dünnwald et Comp. in Berlin“, in pa „Moškovic et Siegling in Erfurt“ ponujate dobro blago, kdor želi ta bob poskusiti in nerodoviten pešen svet v rodovitnega premeniti.

Od verb kaj.

Pač malo drevja je, od kterege bi ne bil naš list že govoril, le od verb menim, da še ne; naj tudi nje vzame enkrat v misel.

Verbe se zamorejo na takih krajih zasaditi, ktere niso za sadno drevje. Verbe naglo rastejo, in v kratkem času (v 10 letih) že dosti lesa zaredé in potem zmiraj več. Iz korenin drugej ne poganjajo, in drugim sadežem moči ne jemljejo, ker le v globočino delajo korenine. Kdor pa hoče verbove sajenike prav saditi, ne smé okroglih lukinj delati, ker se okoli in okoli preveč terda stena naredí, ampak mora kol, s katerim luknje dela, na štiri vogle imeti. Tako se stena v zemljo saj na voglih tako terda ne naredí, in če se verbova sajenica posadí, saj na voglu laglje korenine poganja, kjer je bolj mehka zemlja. Kadar se verbe obsekujejo, naj se vselej srednji verh za čevelj višji pustí, da se dež laglje odceja in sneg bolj odleti, da se v sredi verha voda, perje ali listje in led ne nabera, zakaj to stori, da začne na sredi verba gnjiti, in zmiraj globokeje gnjije, dokler se ne razpoči. Če

*) Vse rastline, ktere kmetovavec zelene podorje, da so drugim sadežem namesto gnoja, se morajo s svojimi koreninami globoko v zemljo vrniti, da se ondi napijó vsega živeža in so potem drugim rastlinam dober gnoj.

se pa srednji verh zmiraj višji pustí, se ne more listje in sneg ali led naberati, in drevó ne more gnjiti tako.

Pri vodah, potokih, ribnikih, mlakah, v mokrotnih krajih sploh, pri in po travnikih verbe rade rastejo, naj bolje pa se sponašajo na nepremokrem kraji; v golem pesku se pri veliki vročini rade posušijo, in v premokrem počasi rastejo. Na krajih, povodnji podverženih, kjer se kmali voda odteče, se dobro sponašajo. Na takih je vendar bolje, da verbe stojijo, kakor pa celó nič. Kraj brez drevja je žalosten in pust. Povsod drevje raste, samo da se vsakemu pripraven kraj odloči.

Sadno drevje raste le v suhi zemlji, in večidel če bolja je, bolj veselo raste; jagnjed ali topolka v mokroti in slabem pesku, verba na travnikih in mokrotnih krajih. Kdor ima velik travnik, naj si ob grabnu in pri mlakah verb zasadi. Če je pa velik travnik, se utegne primerno razdeliti in po verstí verbe nasaditi, le od poldanske strani naj verbe ne stojijo, da niso na poti, kadar se merva suši. Ko se prvič verbe obsekujejo, se mora deblo za 10 čevljev visoko pustiti, nižje veje po deblu pa naj se oklestijo. Če se nižje veje po deblu zmiraj trebijo, se skorja preraste in nobenih vej več ne poganja, in tako se le visoki verhovi dobijo. Na tako vižo ravno tako lepa trava pod verbami raste, kakor drugod po travniku. Ob košnji se lahko trava na sončni kraj spravi.

V nekterih krajih so derva drage, pa vendar ni ne drevesa ne na travnikih, ne v mokrotnem, ne na pešenem kraji. Naj vsaki stori, kolikor more; kmali se bo veliko povsod storilo, kmali se bo vsaki nad svojim delom veselil. Z.

Konjsko meso — živež človeški.

Poslednji zvezek dunajskega časopisa „Vierteljahresschrift für wissensch. Veterinärkunde“ pod naslovom „das Pferdefleisch als Nahrungsmittel für den Menschen“ popisuje vse od konca do kraja, zakaj in kako so začeli na Dunaji v mesnicah konjsko meso sekati in ga v živež ljudem prodajati. Takole piše:

Čedalje dražje goveje meso, in sicer tako drago, da ubožniše ljudstvo si ni moglo več kosčika mesa kupiti, je sprožilo pametno misel: kaj, ko bi se konjsko meso upeljalo v mesnice? Družtva zoper terpinčenje živali so se lotile te naloge, in njim, posebno pa dr. Wildner Maithsteinskemu na Dunaji, gré hvala, da je c. k. ministerstvo notrajnih opravil že 21. okt. 1850 očitno oklicaló, da konjsko meso je pripravno za živež človeški, in da je razglasilo ostro postavó, kakošni konji se smejo klati, kakošni pa ne: ali če jih ni družega kot kost in koža ali če so smerkovi, červivi, smolikavi, ali če imajo kakoršno koli notranjo ali unanjo bolezen, po kateri se drob spremeni, kri spridi itd., — da živi in zaklani se imajo kakor goveda po zvedenih živinozdravnikih ogledavati itd. V Döblingu blizo Dunaja se je odperla prva mesnica za konjsko meso; cena mu je bila za prednje četerti po 5, za zadnje po 6 kr. funt. Na Dunaji (v predmestjih) so sedaj že 4 konjske mesnice, na kmetih blizo Dunaja pa tudi ena. Dunajski magistrat po zaslišanji dunajske policije daje dovoljenja za napravo konjskih mesnic, ki morajo ločene biti od družih navadnih, da se namesto govedine ne prodaja konjsko meso, ki je po unanji podobi govejemu zlo podobno. Naj gotovši razloček je loj in mast; pri goveji živini je bolj beljkasta, pri konji rumenkasta (pomerančne barve); pri goveji živini je bolj terda, pri konjih bolj mehka. Meso goveje je bolj rudeče, konjskega rudeča barva cika na plavkasto; ko se je goveje meso shladilo v zaklani živini, se ošlata bolj čvrsto kakor konjsko. Od zaklanega konja se dobí okoli 3 cente in pol do 4 cente mesa.

Na Dunaji v mesnicah zaklani in prodani konji so bili ali slepi, hudobni, nadušljivi, nori (Koller), in taki, ki so si noge zlomili ali ki so tako čotasti, da niso bili za vprego.

Nikoli ni povžito meso nobenemu škodovalo. Če je meso prav stare izdelane merhe, se vé da je terdo in kitavo, kakor da bi človek golo kožo jedel; al takošno bi tudi bilo goveje, če bi vola ali kravo vpregali 15 ali še več let. Če je pa konj bil v dobrih rokah, je konjsko meso dobro, mehko, lahko prebavljivo.

Konjsko meso, naj je kuhano, pečeno ali kakor koli napravljeno, se ne loči došti od govejega. Pri kuhanem mesu konjskem je le rumena mast bolj očitna. Juha (župa), če je napravljena tako kakor goveja, se ne loči od goveje celó nič; ravno tako čista in okusna je; le na to ima kuharica gledati, da, kadar konjsko meso kuha, juhi večkrat pene posnema. Tudi posušeno konjsko meso se ne loči od govejega, ravno to veljá od konjskega jezika; posebno dober je; le spodnji del, kjer ga je več let berzda tišala, je tako terd, da se mora odrezati. Možgani, jetra, vranica in serce so tako dobri kakor goveji. Ledíce pa niso dobre zato, ker preveč diše. Tudi pljuča in čeva niso za vžiti, pljuča so tako grobe in terde, da so komaj za zgristi, čev bi pa tudi zlo lačen človek ne spravil doli, — oboje prodajajo za živino. Klobase se dajo iz konjskega mesa prav dobre napraviti.

Iz vsega tega je očitno, da je konjsko meso ravno tako zdravo, in tudi tečno in dobro kakor goveje, ako se namreč le po postavi za mesnico pripušeni konji koljejo. V mesnicah je s konjskim mesom le ta sitnost, da se hitro zlo posuší in tudi začrnelo barvo dobí, če leži na zraku (ljuftu) — tedaj ne more tako dolgo ležati kakor goveje.

Starozgodovinske čertice

O ženskem imenu CAVRV. (Konec.)

Memogredé še eno ime na koroških kamnih omeniti hočem. Na kamnu pri sv. Vidu izkopanem je po berilu Muratoria ¹⁾ pisano: „C. CEPINIVS ex voto posuit“.

Cepin je po koreniki in obliki čistoslovensko ime iz „kopam“, spremenjeno iz „cepam“. Kopati izvorno pomeni: sekati, hacken, hauen, litevski: kapôti, letski: kapat, hacken, hauen, v pruskem jeziku se najde: enkopts, sepultus; pomen kopati = fodere je toraj že prenešen. Obilo imen na noriških kamnih Seccius, Seccia, nam razjasnujete domači Cepinius in Capatius = nemškim imenom Hacker in Gruber. V napisu, v katerem se ime Capatius nahaja, je še eno slovensko ime. Ves napis se glasi takole: „Titus Julius CONDOLLI filius CAPATIVS. Miles cohortis Montanorum Primae Stip. XXX.“ ²⁾

Tukaj vidimo ime Kondol = Pesek, Pesjak, poljski: kundel, kadel (beri kondel) = pes, gotiški hunds, gerški *zwov*, gornjo-nemški hunt, staronordiški hundr, švedski hynda, pes, estniški hunt = lupus, volk, finiški hurta, volk, litevski kurtas, poljski chart, slov. hert, ert, Windhund; cimriški v višebroji: cown, kornski cên, bretanski ki, gädhelski cû, plural coin, litevski szu, letiški suns, albanski ken, sanskritski shvan, shun (čvan, çun), zendski shpa (çpa), slovenski po prestavi čerk pas, pes, iz shun je slov. šcene, šene, latinski canis, ruski konura ³⁾, Hundestall, gotlandski kusse, welp, volk, slov. kusa, Hündin, kuzla, psica, kužej, psiček, kuna, Marder. Canis in canis lupus se v različnih indoevropskih poznamlovanjih stikata ⁴⁾. Rodbine z imenom Kondol še živijo v celjski okrajni.

Ime žensko COUNA se najde na kamnih starega Viruna. Spominik je Senecii COUNI postaviti dal TERTI-

¹⁾ Muratori str. 980. Nr. 3.

²⁾ Gruter str. 545 Nr. 10.

³⁾ Da so stari Slovenci tudi izraz kan, kon = pes poznali, pričujejo imena sel in vesi Kaniža na Oggerskem, Kaniža, predmestje v Petuji, Kaniža, srenja jareninske fare v slovenskih gorinah. Slednja srenja se v listinah 16. in 17. stoletja zmiraj nahaja pod imenom Kaniža, dnešnji den pa ji ljud rajši pravi Pesika.

⁴⁾ Glej Diefenbach „Vergl. Wörterbuch der goth. Sprache“ vox Hunds.